

Tien adviezen voor leefbare en veilige wijken

Bundeling adviezen ten behoeve van het
Nationaal Programma Leefbaarheid & Veiligheid

CRa

College van
Rijksbouwmeester
& Rijksadviseurs

Tien adviezen voor leefbare en veilige wijken

Vooraf

Door een opeenstapeling van problemen als werkloosheid, armoede, onderwijsachterstanden, woonproblemen en slechte gezondheid staan de leefbaarheid en veiligheid in diverse stedelijke gebieden onder druk. Sinds 2022 werkt het kabinet met het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid (NPLV) aan een aanpak van deze problemen in de twintig zogenaamde focusgebieden. Het doel is om de komende 15 tot 20 jaar in deze focusgebieden de fysieke leefomgeving te verbeteren, bewoners meer perspectief te bieden en de veiligheid te vergroten. In elk gebied vormen de gemeente en lokale partners onder leiding van de burgemeester een alliantie in het creëren van een gezamenlijk en integraal uitvoeringsprogramma.

Deze aanpak staat in een lange traditie van wijkvernieuwing, waarbij overheden en maatschappelijke organisaties samenwerken om kwetsbare wijken te ondersteunen en versterken. In de jaren '70 werden grootschalige stedelijke ingrepen gedaan als onderdeel van stadsvernieuwing en in de jaren '90 werd het protestedenbeleid geïntroduceerd om de leefkwaliteit in de naoorlogse wijken te verbeteren. Ook het programma voor de veertig 'krachtwijken', waarin tussen 2007 en 2014 door de Rijksoverheid werd geïnvesteerd, past binnen deze traditie. Al deze programma's waren gericht op structurele verbetering van de leefbaarheid, door fysieke ingrepen in de woningvoorraad, openbare ruimte en voorzieningen te combineren met sociale programma's voor scholing en armoedebestrijding. Evaluaties tonen aan dat juist deze combinatie van sociale en fysieke investeringen cruciaal is voor het versterken van wijken.

Sinds de oprichting van het NPLV in 2022 staat de wijkenaanpak weer centraal op de nationale agenda. Voor de twintig geselecteerde gebieden zijn inmiddels uitvoeringsplannen opgesteld, gebaseerd op lopende trajecten en programma's van gemeenten, woningcorporaties en andere maatschappelijke organisaties.

Met deze handreiking wil het College van Rijksbouwmeester en Rijksadviseurs (CRa) bijdragen aan de verbetering van de leefkwaliteit in de NPLV-gebieden. Het document is echter ook relevant voor andere wijken met vergelijkbare uitdagingen. Het bevat een overzicht van recente publicaties en adviezen van het CRa die inhoudelijk aansluiten bij de doelen van het NPLV. Aan de hand van tien adviespunten wordt uitgelicht hoe sociaal-maatschappelijke vraagstukken en ruimtelijke uitdagingen elkaar beïnvloeden en op welke manier ontwerpers kunnen bijdragen aan het oplossen van deze problemen.

Daarnaast gaat het College van Rijksbouwmeester en Rijksadviseurs (CRa) graag in gesprek met de betrokken partijen binnen het programma Leefbaarheid en Veiligheid over de manier waarop het ruimtelijk denken en de inzet van ontwerpkracht een concrete bijdrage kan leveren aan het behalen van de doelstellingen van het NPLV.

Over het College van Rijksbouwmeester en Rijksadviseurs

Het CRa is een adviescollege dat vanuit een onafhankelijke positie de Rijksoverheid gevraagd en ongevraagd adviseert over omgevingskwaliteit en actuele maatschappelijke opgaven zoals transformatie, infrastructuur, de complete stad, nieuwe cultuurlandschappen en de energietransitie. Daarnaast adviseert het CRa de Rijksoverheid over de invulling van goed opdrachtgeverschap en over de inzet van ruimtelijk ontwerp in rijksprojecten en nationale programma's. Het College hanteert een brede definitie van omgevingskwaliteit, waarbij naast integraliteit verbinding en diversiteit kernwaarden zijn. Het College maakt zelf geen ontwerpen of plannen, maar faciliteert de ruimtelijke planvorming. De verbindende blik van de ontwerper staat daarbij steeds centraal. Vanuit deze unieke positie is het CRa bij uitstek in staat om een brug te slaan tussen beleid en uitvoering. Het gaat daarbij niet alleen gaat over de doorwerking van de gestelde doelen in de uitvoering, maar ook over het teruggeven van in de uitvoering opgedane lessen naar beleidsmakers

Het College van Rijksbouwmeester en Rijksadviseurs en haar team kan het programma Leefbaarheid en Veiligheid op verschillende manier ondersteunen bij het verhogen van de integrale aanpak voor middel van ruimtelijke denken. Een belangrijks sleutel om verandering in die wijken voor elkaar te krijgen is het koppelen van sociaal-maatschappelijke opgaven aan fysieke ingrepen. Het CRa heeft de afgelopen jaren aan verschillende trajecten gewerkt waar deze thematiek samenkomt. De lessen hieruit zijn in deze publicatie samengevat en toegespitst op de opgaven in deze wijken. Ook kan het CRa adviseren hoe de inzet van ruimtelijk denken en ontwerpkracht kan helpen bij het behalen de doelen zoals die binnen het NPLV zijn geformuleerd.

Inhoud

Overzicht publicaties	8
Tien adviespunten	11
1. Integrale aanpak voor lange termijn	14
2. Gemengde wijken, gemengde voorzieningen	15
3. Denk vanuit het belang van bestaande gemeenschappen	16
4. Voeg woningen toe als impuls voor de wijk	17
5. Juiste type woningen op juiste plek	18
6. Maak bestaande wijken dichter en toch groener	19
7. Zorg voor uitnodigende openbare ruimte en actieve plinten	20
8. Stimuleer lokaal initiatief	21
9. Langjarige ondersteuning maatschappelijk vastgoed	22
10. Span je ook in voor de wijken die nog geen 'probleem' vormen	23

Überblick

Overzicht publicaties

De afgelopen jaren zijn er diverse publicaties en adviezen van het College van Rijksbouwmeester en Rijksadviseurs verschenen die concrete handvatten bieden voor de aanpak van leefbaarheid en veiligheid in bestaande wijken. Zij vormen de basis voor de tien adviespunten uit deze publicatie.

BuurtSaam Kennis- en Inspiratiedossier

2024

Iedereen heeft recht op een gezonde en sociale buurt. Met uitdagingen als de vergrijzing, individualisering, het woontekort, mobiliteit, energie en een veranderd klimaat, is het belangrijk de buurt te herwaarderen, maar ook te herontwikkelen. Het CRA, Platform31 en de Raad voor Volksgezondheid & Samenleving zijn daarom met medewerking van LSA bewoners BuurtSaam gestart. Door middel van kennisontwikkeling en ontwerpend onderzoek ondersteunt BuurtSaam gemeenten en hun samenwerkingspartners hun doelen en plannen voor een sociale en gezonde leefomgeving te realiseren.

De inhoud van het kennisdossier is de opmaat naar (locatie-)specifieke en creatieve zoektochten richting de buurt van de toekomst. De resultaten van dit ontwerpend onderzoek aan de hand van een zestal casussen worden begin 2025 gepubliceerd.

Bouw in de buurt - Leidraad voor Nederland

2022

Deze publicatie is een pleidooi voor het bouwen van de juiste woningen op de juiste plek. Door de ontbrekende woningen op de juiste plaats te bouwen, namelijk in de buurt, versterk je tevens de basis van de woningen die er al staan. In de buurt bouwen helpt ons niet alleen aan honderdduizenden nieuwe woningen, maar tilt ook de leefbaarheid van de acht miljoen bestaande woningen op. De ervaring leert dat Nederland al jaren met succes in de buurt bouwt, alleen wordt dat stelselmatig over het hoofd gezien.

Ruimte maken voor ontmoeting

2022

Het CRA en de Raad voor Volksgezondheid & Samenleving pleiten in het advies voor een herwaardering van de buurt als gezonde en sociale leefomgeving. Ruimtelijke condities kunnen de sociale samenhang in een buurt namelijk bevorderen. De ingrijpende ruimtelijke veranderingen op het gebied van wonen, mobiliteit en klimaat kunnen als hefboomen dienen om er daadwerkelijk mee aan de slag te gaan. Die kans mag niet worden gemist, maar dat gaat niet vanzelf.

Naar een gezonde stad te voet

2020

Kiezen voor lopen heeft alleen maar voordelen. Voor de stad, voor de samenleving én voor de wandelaar zelf. Toch wordt de voetganger nogal eens vergeten bij de inrichting van de openbare ruimte. Uit onderzoek in opdracht van het CRA blijkt dat lopen in stedelijke gebieden aan populariteit kan winnen door de kwaliteit van een wandeling te vergroten. De publicatie 'Naar een gezonde stad te voet' laat zien wat meer ruimte voor lopen kan opleveren voor vier heel verschillende stadswijken.

Naar een schaa sprong op de fiets 2020

De fiets is het perfecte vervoersmiddel in de steeds drukker wordende stad. Zo is fietsen gezond, goedkoop, stil en duurzaam. Alle reden dus om het fietsgebruik te stimuleren. Maar op dit moment zitten er grenzen aan de groei. Door een slimme indeling van de openbare ruimte en door fietsers meer ruimte en comfort te geven, kan het fietsgebruik verder groeien zonder dat de nadelen de voordelen gaan overschaduw en. Dat blijkt uit een reeks ontwerp en de onderzoeken die in opdracht van het College van Rijksadviseurs en de G4 zijn uitgevoerd.

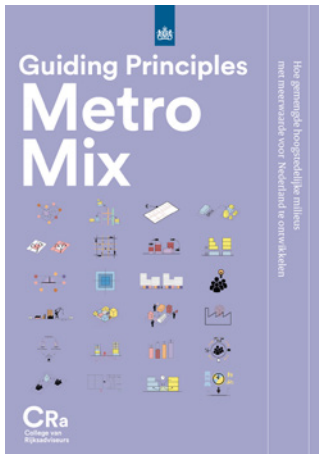
Who Cares 2017-2020

Hoe komen we tot vernieuwende vormen van wonen en zorg, ingebed in de wijk? Deze vraag staat centraal in de verschillende publicaties die vanuit het project Who Cares zijn voortgekomen. Met de prijsvraag wilde het CRa ontwerpkraft activeren en ideeën ophalen om de wijken beter in te richten voor ouderen. In 2017 verscheen naar aanleiding van de prijsvraag een publicatie met de diverse winnende projecten en eervolle vermeldingen op basis van vier locaties: Sittard-Geleen, Groningen, Rotterdam en Almere. In 2018 verscheen een briefadvies richting de ministeries BZK en VWS op basis van de ontwerp inzichten uit de prijsvraag.

Panorama Lokaal 2020

De prijsvraag Panorama Lokaal betrof zeven ontwerpvragen op zeven locaties. Uitgangspunt was dat de stadsranden kansen bieden om de urgente ruimtelijke en maatschappelijke opgaven van deze tijd aan te pakken. Hier is ruimte voor verdichting, zonder dat het ten koste gaat van groen en woongenot. Door nieuwe woningtypes toe te voegen, kunnen mensen doorgroeien in hun wijk. Betere verbindingen met het buitengebied vergroten de leefbaarheid en de identiteit van de wijk.

Guiding principles Metro mix

2019

In het advies Metro Mix worden handvatten geboden hoe we in onze economische kerngebieden wonen en werken in hoge dichtheden op zo'n manier kunnen combineren dat het er prettig leven is en dat we onze internationale concurrentiekracht vergroten. Het advies is opgesteld op verzoek van het Uitvoeringsprogramma Ruimtelijk-Economische Ontwikkelstrategie (REOS), dat in het leven is geroepen om de internationale concurrentiekracht van Nederland te versterken. Het CRA stelt dat het mengen van functies zorgt voor aantrekkelijke en levendige metropolitane gebieden, die talent kunnen aantrekken en vasthouden.

Deze adviezen en onze andere publicaties zijn te vinden op

<https://www.collegevanrijksadviseurs.nl/adviezen-publicaties>

2

Tien

adivespounten

1

De leefbaarheid in een wijk verbeter je enkel met een integrale aanpak voor de lange termijn

De leefbaarheid in een wijk wordt beïnvloed door een breed scala aan aspecten in een wijk die elkaar onderling beïnvloeden zoals gezondheid, woonsituatie, onderwijs, welzijn, veiligheid. Met de doorgaans verkokerde aanpak die vanuit de verschillende beleidsdomeinen van de overheid en maatschappelijke instanties in een wijk werkzaam zijn, lukt het vaak niet om forse leefbaarheidsproblemen het hoofd te bieden. Het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid (NPLV) gaat uit van zo'n integrale aanpak waarbij met een brede blik naar de opgaven van een wijk wordt gekeken voor een langere periode.

Het is daarbij zaak om te zorgen voor een combinatie van investeringen in de sociale en fysieke infrastructuur, zodat er een grotere impact ontstaat dan met een versnipperde aanpak gebeurt.

Samenwerking van verschillende stakeholders in een wijk over een langdurige periode is randvoorwaardelijk voor het verbeteren van de leefbaarheid: dit vraagt inzet van de centrale en decentrale overheid, corporaties, vve's, diverse zorginstanties en maatschappelijke functies in de wijk, handhaving en politie. En natuurlijk inzet van de bewoners zelf.

Om die reden is in het BuurtSaam inspiratiedossier één van de stellingen ten aanzien van een buurtgerichte aanpak: 'In complexiteit zijn betere antwoorden te vinden. Transitie sorteren juist in samenhang het meeste effect.'

Zie ook de CRa adviezen:

- [Panorama Lokaal](#)
- [Who Cares](#)
- [BuurtSaam Kennis- en Inspiratiedossier](#)

Mooi Mosterdhof

Mosterdhof is een typische jaren '70 wijk van zo'n 750 inwoners in de gemeente Westervoort in Gelderland. Ontstaan vanuit de prijsvraag Panorama Lokaal geïnitieerd door het CRa heeft een winnend team van o.a. Barzilay+Ferwerda met het ontwerp Mooi Mosterdhof een langdurige samenwerking tussen bewoners en diverse stakeholders op gang gebracht waarmee een bestaande wijk daadwerkelijk groener, veiliger en leefbaarder is geworden. Het project focuste op drie sporen: op de aanpak van openbare ruimte op wijkniveau, de groene hoven en het verduurzamen van de woningen zelf. Samen is een toekomstbestendige wijk gebouwd, waarin elke bewoner zich thuis voelt en trots kan zijn op zijn leefomgeving.

Beeld: Herinrichting van één van de hoven in Mosterdhof Bron: Provincie Gelderland, 2024

Zet onverminderd in op gemengde wijken met gemengde voorzieningen

Bij het goed laten functioneren van gemengde wijken, gaat het om het creëren van nabijheid waardoor interactie tussen stedelingen wordt gestimuleerd. In de publicatie Guiding Principles Metro Mix worden de ontwerpprincipes van gemengd-stedelijke gebieden onderzocht. Dit vanuit het inzicht dat het mengen van functies leidt tot levendige, aantrekkelijke gebieden in de stad die talent weet te creëren en vast te houden. Het voordeel van mengen speelt echter ook op andere terreinen. In het BuurtSaam Kennis en Inspiratiedossier wordt aan de hand van statistisch onderzoek en praktijkvoorbeelden de stelling verdedigd dat de nabijheid van voorzieningen bijdraagt aan een betere ervaren gezondheid door bewoners.

Ook binnen het woningaanbod in een wijk is het zaak te mengen: Stuur bij stedelijke verdichting en herstructurering aan op het creëren van gemengde stedelijke gebieden met een breed scala aan woonvormen, passend bij het karakter van de wijk. Op deze manier wordt (of blijft) een wijk aantrekkelijk voor diverse groepen in de samenleving. Daarbij maakt een gevarieerd woningaanbod diverse wooncarrières binnen de wijk mogelijk en wordt de levendigheid, draagkracht en sociale veiligheid in de buurt vergroot. Ook zorgt het voor wijken waar mensen met verschillende sociaal-economische positie elkaar kunnen tegenkomen op straat, bij de sportclub, of op school. Dit vraagt om een voorzieningenaanbod in de wijk die gericht is op, en uitnodigend is voor de gemengde bevolkings-samenstelling van een wijk.

Beeld: Michi Noeki in Groningen Bron: Rufus de Vries (Vollmer+Partners), 2024

Zie ook de CRa adviezen:

- [Bouw in de buurt](#)
- [Panorama Lokaal](#)
- [Metro Mix](#)
- [BuurtSaam Kennis-en Inspiratiedossier](#)

Michi Noeki in Groningen

Het project Michi Noeki in Groningen door Vollmer+Partners is een mooi voorbeeld van een initiatief op basis van een CRa uitvraag Who Cares, dat is bedoeld om ontmoeting in de wijk te stimuleren. Michi Noeki's zijn oorspronkelijk Japanse, informele en laagdrempelige pleisterplaatsen in de wijk die gericht zijn op ontmoeten, toiletbezoek en kopje koffie.

In de Oosterparkwijk in Groningen is een dergelijke halteplaats gecreëerd voor het deel van van de wijkbevolking dat geen toegang heeft tot (nabije) sociale infrastructuur. Deze eerste halteplek is nu een jaar open en heeft al veel enthousiaste en lovende reacties ontvangen.

3

Denk bij transformaties in de wijk altijd vanuit het belang van de bestaande gemeenschappen

Bij het bouwen in bestaande buurten dient de focus te liggen op het vergroten van de leefkwaliteit van zowel huidige als nieuwe bewoners. Daarbij is het zaak te zorgen dat het functioneren van lokale gemeenschappen niet onnodig onder druk komt te staan. Bij ingrijpen in de bestaande woningvoorraad pleit dit voor renovaties van bestaand vastgoed en kleinschalige vervanging boven grootschalige sloop-nieuwbouw die grote impact hebben op de gemeenschapsvorming van bestaande buurten, aangezien sloop leidt tot verhuizing en doorgaans tot beperkte terugkeer.

Vanuit oogpunt van circulariteit, en zuinig omspringen met energie en materialen geniet hergebruik van bestaande gebouwen, zoals bedrijfsgebouwen, woningen of maatschappelijke voorzieningen eveneens de voorkeur. Enkel het hergebruiken van de draagconstructie en de fundering hergebruiken kan al veel energie schelen. Soms is sloop echter nodig om een impuls mogelijk te maken in een wijk, of om onder aan de streep een kwalitatief betere oplossing te bieden.

Zorg voor een brede afweging van kosten en baten waarbij de verschillende opties langs de zelfde lat gelegd worden (sloop-nieuwbouw in bestaande opzet, verdichting, renovatie). Maak de erfgoed- en gemeenschapswaarden en de standpunten van bestaande bewoners ook onderdeel van deze afweging.

Zie ook de CRa adviezen:

- [Bouw in de buurt](#)
- [Guiding principles Metro mix](#)
- [Panorama Lokaal](#)

Skills in de stad

In de voormalige kazerne van de Marechaussee (KMAR) in Maastricht komen 30 woonplekken om kwetsbare jonge mensen betere kansen te geven. Nederland telt veel jongeren die zonder diploma, of door andere omstandigheden, moeilijk aan het werk kunnen komen. Deze jongeren verdienen een extra steuntje in de rug. Daarvoor hebben het Rijksvastgoedbedrijf en het Atelier Rijksbouwmeester in samenwerking met ICS-Advies, de Skills in de Stad aanpak ontwikkeld. De jongeren volgen een Skills programma van leren en werken met coaching en krijgen daar een eigen woonplek. Na circa twee jaar stromen de deelnemers door naar een eigen woonplek elders, waar ze zelfstandig wonen.

Beeld: Skills in de stad Maastricht Bron: Arenda Oomen, 2020

Voeg woningen toe als impuls voor de bestaande wijk

In veel stedelijke gebieden is er een grote vraag naar geschikte en betaalbare woonruimte. Door nieuwe woningbouwontwikkelingen vooral te concentreren in bestaande wijken en hun nabije omgeving kan de leefbaarheid voor zowel de huidige als toekomstige bewoners worden verbeterd.

Het toevoegen van nieuwe woningen vergroot het draagvlak voor lokale voorzieningen zoals winkels, scholen en horecagelegenheden of het openbaar vervoer. Deze voorzieningen zijn de afgelopen jaren door onder andere huishoudensverdunding op veel plekken onder druk komen te staan. Daarnaast genereert de nieuwbouw financiële middelen en momentum die het bijvoorbeeld mogelijk maken om de openbare ruimte een impuls te geven of een collectief warmtenet aan te leggen.

Daarbij moet worden opgemerkt dat het toevoegen van woningen aan een economisch achtergestelde buurt niet direct armoede onder de bewoners zal beëindigen. Daar is meer voor nodig. Wel draagt het versterken van basisvoorzieningen in de wijk bij aan een betere leefomgeving voor iedereen in de buurt.

Zie ook de CRa adviezen:

- [Bouw in de buurt](#)
- [Flexwonen](#)

Beeld: Splitswoningen Bron: New Urban Networks, 2020

Ontwerpend onderzoek verdichten met Flexwonen

Het CRA heeft samen met het Ministerie van BZK drie multidisciplinaire teams opdracht gegeven om een ontwerpend onderzoek uit te voeren naar het transformeren en verdichten van bestaande wijken met flexibele woningen.

De studie laat zien dat in bestaande wijken vrijwel altijd ruimte is voor verdichting. Het voorstel van New Urban Networks laat zien hoe de voortuin en ruimte boven de berging benut kan worden voor extra woonruimte in direct contact met de straat, die door een smalle verbinding langs een patio verbonden kan zijn met de bestaande woning. De extra ruimte kan aan de bestaande woning worden toegevoegd of een aparte woning vormen.

5

Stuur niet enkel op woningaantallen, maar zorg voor de juiste type woningen op de juiste plek

Met het huidige woningtekort, ligt er een sterke focus op het zo snel mogelijk bouwen van passende en betaalbare woningen. Een deel daarvan zal landen in en rondom de stedelijke gebieden van het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid. Het is echter belangrijk om niet de woningaantallen, maar juist het type woningen en het karakter van de wijk centraal te zetten bij de ontwikkeling van de plannen.

Zo heeft de bouw van woningen voor senioren of starters vaak een positieve impact op de doorstroming en diversiteit van de wijk, waardoor aanwezige eengezinswoningen vrij kunnen komen voor tweeoudergezinnen. Daarnaast kan het waardevol zijn om ruimte te bieden voor woonwensen van specifieke doelgroepen die nu nog onvoldoende worden voorzien, zoals collectieve woonvormen of woningen voor grote gezinnen. Op deze manier wordt het mogelijk dat meer woningzoekenden binnen de wijk een passende woonruimte kunnen vinden, wat de samenhang in een wijk bevordert.

Zie ook de CRa adviezen:

- [Bouw in de buurt](#)
- [Panorama Lokaal](#)
- [Who Cares](#)
- [Flexwonen](#)

Parkpaleis Kerkrade

Het team New Urban Networks en architecten Jan Nauta, Tim Peeters en Violette Schönberger onderzochten in opdracht van het CRa in het project Flexwonen hoe flexibiliteit gecreëerd kan worden binnen een vast raamwerk. Het is een voorbeeld van een ontwerp die flexibel gebruik van een bestaand gebouw mogelijk maken. Op het Rolduckerveld in Kerkrade wil men een aantal grote flatgebouwen slopen. Maar in plaats van sloop, kan er ook voor worden gekozen om het aantal woningen drastisch te verminderen. Dit kan door woningen in deze flats radicaal samen te voegen tot nieuwe, grote appartementen. Als ook het bestemmingsplan wordt verruimd, dan biedt dat heel veel kansen: naast wonen uiteraard, kunnen de flats ook ruimte bieden aan horeca, of kantoren.

Beeld: Maquette Park Palace Bron: Studio Nauta, 2020

Maak bestaande wijken dichter en tóch groener

In veel wijken is de kwaliteit van het groen ondermaats en zijn de beheerkosten hoog. Vooral in naoorlogse wijken is er vaak sprake van onbenut, laagwaardig 'kijkgroen', groen dat vooral bedoeld lijkt om op afstand naar te kijken en nauwelijks wordt gebruikt, wat kan bijdragen aan een verhoogd gevoel van onveiligheid. Verdichting kan in sommige gevallen leiden tot een veranderend gebruik van deze groenzones. Tegelijkertijd levert het investeringsmogelijkheden waarmee het te behouden groen in de wijk een kwalitatieve impuls kan krijgen, en zo de gebruiks- en ecologische waarde kan verhogen.

Toch is het verstandig om terughoudend te zijn met het zo maar opgeven van bestaand groen (en water) in de wijk. Op de juiste manier aangelegd voorkomt groen en water namelijk hittestress en droogte, bevordert biodiversiteit, biedt verkoeling en creëert aangename plekken om te bewegen, te ontspannen en elkaar te ontmoeten. Bij het ontwerpen en beheren van openbare ruimte in de wijk moet het uitgangspunt zijn "groen, tenzij". Dit principe levert ook in het kader van beheer voordelen op: kruidenrijke bermen die minder intensief gemaaid hoeven te worden, kunnen in beheer kostenbesparend zijn. Daarnaast kan een groen ingerichte openbare ruimte bijdragen om de focus te verleggen naar duurzame en gezonde mobiliteit, waarbij het terugdringen van parkeerplekken zorgt voor meer ruimte voor groen, bewegen en spelen.

Aanvullend liggen er voor wijken aan de stadsranden kansen om de openbare ruimte te verbeteren door een vloeiendere overgang van stad naar land te creëren. Door het omliggende landschappelijke structuren en routes door te laten lopen in de wijk, ontstaan er betere verbindingen met bos, weiland, water of strand. Daarmee worden ook diverse vormen van actieve mobiliteit gestimuleerd, zoals wandelen en fietsen.

Beeld: Ontwerp Lage Weide in Westwijk Bron: Flux & Shift, 2020

Zie ook de CRa adviezen:

- [Panorama Lokaal](#)
- [Ruimte maken voor ontmoeting](#)
- [Naar een gezonde stad te voet](#)
- [Naar een schaalspiong op de fiets](#)

Westwijk Rooted

De studie Westwijk Rooted was één van de winnaars van de prijsvraag Panorama Lokaal. In het ontwerp van Flux Landscape Architecture en Shift architecture and urbanism worden diverse voorstellen gedaan om de wijk een hoognodige impuls te geven waarbij vergroening en transformatie hand in hand gaan. Zo wordt de wijk klimaatbestendig gemaakt door de zandlaag af te graven en de oorspronkelijke venige en waterrijke ondergrond weer te voorschrijven te brengen. Hierdoor ontstaan klimaatadaptieve woonmilieus waarbij de focus ligt om middels transformatie en verdichting gemeenschappen te creëren die zich verbonden voelen met hun leefomgeving.

Zorg voor uitnodigende openbare ruimte en actieve plinten

De plek waar de voorzieningen zijn geclusterd, vormt doorgaans het hart van de wijk. Dit kan een drukke stadsstraat zijn, een lokaal plein met buurtvoorzieningen of een wijkwinkelcentrum. Vaak zijn dit de plekken waar de lokale bedrijvigheid, winkels en diverse maatschappelijke voorzieningen een levendig gebied vormen. In veel buurten staat die levendigheid echter onder druk, want buurtvoorzieningen hebben het door afnemend draagvlak veelal zwaar (zie adviespunt 4).

Het zijn bij uitstek de plekken in de wijk waar het gebrek aan veiligheid en leefbaarheid sterk tot uitdrukking kan komen. Met hangjongeren, vandalisme en verloedering van het straatbeeld als vaak gehoorde aspecten van overlast. Om ze te laten functioneren als levendige en veilige ontmoetingsplekken is het belangrijk aandacht te besteden aan het ontwerp, zoals de programmering van de plint en de aangrenzende openbare ruimte.

In het ontwerp onderzoek Boulevard op Zuid werd onderzocht met welke ruimtelijke ingrepen de veiligheid en aanpak ondermijnende criminaliteit op de Beijerlandse laan in Rotterdam-Zuid kan worden versterkt. Zo is onder andere gekeken naar de straatbeleving van de Beijerlandse laan, en zijn concrete voorstellen gedaan voor herinrichting van openbare ruimte en de plinten, zoals het creëren van ontmoetingsplekken en het hoogwaardig inrichten van de pleinruimtes. Ook is vanuit het oogpunt van sociale veiligheid voorgesteld om tot een meer gebalanceerde menging van functies in de straat te komen, om te voorkomen dat er ook 's avonds voldoende ogen op straat zijn. Zo is naar aanleiding van het advies gestart met het aanpakken van de plinten met volledig gesloten rolluiken en het weghalen van de luifels wat het aanblik en functioneren van de straat al flink heeft verbeterd.

Zie ook de CRa adviezen:

- [Naar een gezonde stad te voet](#)
- [Ruimte maken voor ontmoeting](#)
- [De Beijerlandse laan, Boulevard op Zuid](#)

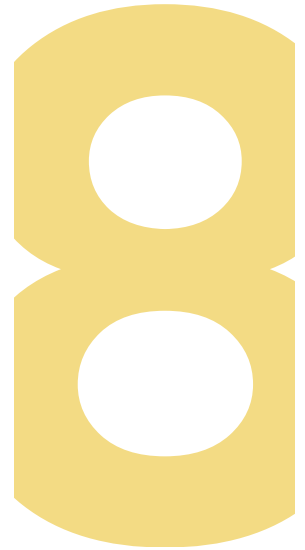
De Beijerlandse laan: Boulevard op Zuid

Door middel van een ontwerp onderzoek is door Posad Spatial Strategies de problematiek en de potentie van de Beijerlandse laan en het aangrenzende gebied in Rotterdam Zuid geanalyseerd. Het is een plek geworden waar geld wordt witgewassen, illegaal gokken plaatsvindt en andere illegale praktijken tot het recente verleden ongestoord plaats konden vinden. In dit rapport worden aan de hand van tien thema's oplossingsrichtingen voor een ruimtelijk, programmatisch en sociaal ontwerp in relatie tot de aanpak van ondermijnende criminaliteit verkend. Zo kan de oorspronkelijke grandeur van deze levendige boulevard op Zuid in ere worden hersteld.

Beeld: toekomstbeeld Beijerlandse laan Bron: Posad Spatial Strategies, 2018

Stimuleer lokaal initiatief vanuit bewoners

Bewoners weten als geen ander wat er in het kader van leefbaarheid speelt in hun wijk. Stimuleer en ondersteun initiatieven onder wijkbewoners. Dat kan gaan om ideeën in en rondom de woonstraat, maar ook maatschappelijke voorzieningen of initiatieven rondom werk- of ontmoetingsruimtes.

Het stimuleren en ondersteunen van lokaal initiatief vanuit bewoners draagt bij aan diverse maatschappelijke doelen die de leefbaarheid van een wijk positief beïnvloeden. In het Kennis- en inspiratiedossier BuurtSaam wordt aan de hand van onderzoek en praktijkvoorbeelden onderbouwd dat gezondheid nauw samenhangt met keuzevrijheid en zeggenschap van bewoners in hun wijk. Een sterkere participatie van bewoners zorgt ervoor dat hun leefomgeving beter past bij de diverse behoeftes, belevingen en motivaties.

In zekere zin hebben we daarin weer een inhaalslag te maken. In de CRa publicatie 'Ruimte maken voor Ontmoeten' wordt gesteld dat de onderlinge verbondenheid op buurtniveau momenteel op twee manieren erodeert: in ruimtelijk perspectief zien we dat de leefbaarheid en toegankelijkheid van buurtvoorzieningen terugloopt. In maatschappelijk perspectief de onderlinge verbondenheid in de samenleving lijkt te eroderen: men leeft meer langs elkaar en individualisme groeit. Het stimuleren van lokaal initiatief is een manier om mensen weer aan te betrokken te laten voelen bij wat er in hun buurt speelt, en zo te werken aan het sociale netwerk. Dit is wat Klasiën Horstman, hoogleraar aan de Universiteit Maastricht 'sociaal rioleren' noemt.

Waak in participatieprocessen voor het idee dat je als gemeente of andere organisatie actief in de wijk enkel zaken wil 'ophalen'. Draai het om: stel de vraag open aan bewoners wat hun ideeën zijn en vraag wat ze hiervoor nodig hebben en biedt zo daadwerkelijke ondersteuning.

Beeld: Gastvrij Rijk Bron: Nadia Nena Pepels, 2022

Zie ook de CRa adviezen:

- [Who Cares](#)
- [Metro Mix](#)
- [Ruimte maken voor ontmoeting](#)
- [BuurtSaam Kennis- en Inspiratiedossier](#)

Gastvrij Rijk: De Binckhorst Den Haag

Het Rijksvastgoedbedrijf heeft in de Binckhorst kantoren gekocht voor de huisvesting van ambtenaren. Dit vormde de aanleiding voor een Young Innovators traject geïnitieerd door het CRa waarbij Nadia Pepels onderzocht hoe de ontwikkeling kan bijdragen aan een levendige Binckhorst en omgeving.

Door verhalende, zachte kaarten te maken die de sociale ecologie van plekken weergeeft, biedt Nadia een gelaagd uitgangspunt voor nieuwe ontwikkelingen. Rondom de tekening gaat ze in gesprek met bewoners, ondernemers, stakeholders, opdrachtgevers en betrokkenen over hun beleving en behoeftes van de plek die ze verwerkt in de tekeningen.

Zorg voor langjarige ondersteuning van maatschappelijk vastgoed in de wijk

Binnen het huidige financieringsstelsel van gemeentes is de positie van maatschappelijk vastgoed in een buurt continu precair: vaak kennen buurthuizen, wijktuinen en andere maatschappelijke ruimtes die plek bieden voor ontmoeting binnen de wijk geen doorlopende financiering, met vaste huurprijzen die langdurige aanwezigheid in een wijk garanderen. De gemeentelijke vastgoedafdeling kan besluiten hun onrendabele vastgoed af te stoten, waarmee deze partijen vaak genoeg moeten nemen met tijdelijke huurcontracten en regelmatig moeten verhuizen.

Op dit moment is het zorgstelsel zo ingestoken dat de focus ligt op het financieren van de *zorgaanbieders*, maar in mindere mate de collectieve plekken waar deze aanbieders, en individuele buurtbewoners laagdrempelig gebruik van kunnen maken. Terwijl deze plekken als motor voor de wijk kunnen functioneren, en vanwege hun multifunctionele gebruik bij uitstek plekken zijn waar voor verbinding en ontmoeting.

De publicatie van CRA en RVW 'Ruimte maken voor ontmoeting' stelt daar wel de kritische kanttekening bij dat een sociale infrastructuur veel meer omvat dan de in veel beleidsteksten aangehaalde 'buurthuizen, bankjes en buurtmoestuinen'. Ook wordt internationaal onderzoek aangehaald waaruit blijkt dat verlaten of 'open' ruimtes essentieel zijn, zoals leegstaande kerken of braakliggende terreinen vanwaaruit nieuwe initiatieven kunnen ontstaan. Het gaat daarbij dus niet alleen om nabijheid en langdurige beschikbaarheid van plekken, maar ook om daar voldoende zeggenschap over te hebben en eigenaarschap over te kunnen nemen.

Zie ook de CRA adviezen:

- [Bouw in de buurt](#)
- [Skills in de stad](#)
- [Who Cares](#)
- [BuurtSaam Kennis- en Inspiratiedossier](#)

De Binnen Haven in Almere

In het voorjaar van 2017 werd door het CRA, de Raad voor de Volksgezondheid en Samenleving en Stichting Humanitas de prijsvraag Who Cares uitgeschreven. Hoe kun je zorg en wonen organiseren voor mensen voor wie dat niet vanzelfsprekend is? Hoe kun je wonen en zorg weer nadrukkelijker koppelen, in een samenleving die juist belang hecht aan het scheiden van wonen en zorg?

Het leidde tot een winnend project Binnen Haven van o.a. Bureau SLA dat daadwerkelijk werd omarmd door de gemeente Almere en leidde tot de oprichting van een wooncoöperatie om de ontwikkeling van dit nieuwe hofje mogelijk te maken.

Beeld: Visualisatie van Binnen Haven Almere Bron: Bureau SLA, 2024

Span je ook in voor de wijken die nu nog geen 'probleem' vormen

Vanuit Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid is veel aandacht voor de twintig focusgebieden in Nederland waar de leefbaarheidsproblematiek het grootst is, op basis van een aantal vast gehanteerde leefbaarheidscriteria. Dit zijn voor een groot deel stadsuitbreidingswijken uit de naoorlogse decennia. Vanuit de doelstelling van dit programma is het vanzelfsprekend in de leefbaarheidsaanpak een focus te hebben.

Het is daarnaast echter belang om de leefbaarheidsproblemen in de wijken die momenteel minder in het vizier liggen, niet uit het oog te verliezen. Zo is het zaak al vroegtijdig te investeren om te voorkomen dat een volgende tranche aan wijken, zoals de wijken die gebouwd zijn in de jaren '70 en '80 de nieuwe serie 'probleemwijken' zullen vormen. Dit zijn wijken die inmiddels in rap tempo vergrijzen en waarvan zowel de openbare ruimte als de woningvoorraad een impuls kunnen gebruiken.

Deze wijken kennen vaak een andere ruimtelijke opzet (zoals een 'bloemkoolwijk'), een ander type bewoners en dus eigen sociaal-maatschappelijke vraagstukken. Dit vraagt om een wijkgerichte aanpak en dialoog. Daarnaast zijn er op lokaal niveau ook straten of kleine buurten binnen een wijk die in de huidige leefbaarheidsbeoordeling niet altijd als aandachtgebied in het vizier komen, maar desalniettemin een vergelijkbare opeenstapeling van opgaven kennen.

Zie ook de CRa adviezen:

- [Bouw in de buurt](#)
- [Panorama Lokaal](#)
- [BuurtSaam Kennis- en Inspiratiedossier](#)

Beeld: inzoom van het Multifunctioneel park Bron: Fabrications/Mandaworks, 2020

ONS Julianadorp

Julianadorp ligt in gemeente Den Helder en in de jaren 70 en 80 gebouwd als typische bloemkoolwijk. De wijk is toe aan een kwaliteitsimpuls en ligt geïsoleerd in het landschap, redenen om in 2020 mee te doen aan de prijsvraag Panorama Lokaal. In deze prijsvraag stonden 'gewone' wijken centraal aan de randen van de stad.

Het winnende ontwerp van Fabrications zorgt voor een fijnmazig web van verbindingen in de wijk, allereerst door het watersysteem van stad en ommeland met elkaar te verbinden en dit als katalysator te gebruiken voor verbindingen op zes andere lagen: Ontspanning, Natuurbeleving, Sport, Mobiliteit, Energie en Ontwikkelruimte.

**Uitgave van het College
van Rijksbouwmeester en
Rijksadviseurs:**

Francesco Veenstra

Rijksbouwmeester

Jannemarie de Jonge

Rijksadviseur voor de Fysieke
Leefomgeving

Wouter Veldhuis

Rijksadviseur voor de Fysieke
Leefomgeving

Tekst

Margot van Bekkum

Mike Emmerik

Thomas Galesloot

College van Rijksbouwmeester en
Rijksadviseurs

Postbus 20952

2500 EZ Den Haag

Bezoekadres:

Korte Voorhout 7,

2511CW Den Haag

Tel. 088-1158171

www.collegevanrijksadviseurs.nl

januari 2025